

О. І. Павлов, С. М. Дідух, В. Д. Барвіненко

Роль агрохолдингів в інклюзивному розвитку об'єднаних територіальних громад і районів: синергетичний ефект децентралізації

Обґрунтовано синергетичний взаємозв'язок між наслідками децентралізації влади та управління, які полягають у формуванні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і нових районів, і роллю агрохолдингів у створенні інклюзивного середовища в межах цих соціально-просторових утворень. Основними результатами дослідження, які випливають з аналізу соціально-економічного та політичного процесів, що відбуваються в межах ОТГ і районів, є виявлення їх спрямованості за такими напрямками: формування сільсько-міських агломерацій конвергентно-континуального типу; комплементарного взаємозв'язку між аграрним, сільським та інклюзивним розвитком, який формує передумови для створення в межах зазначеного простору інклюзії добробуту; визначення вимірів інклюзивного розвитку ОТГ і районів; розкриття пріоритетної ролі агрохолдингів як активаторів процесу створення інклюзії за умови підвищення їх соціальної відповідальності за результати власної господарської діяльності та налагодження гармонічного партнерства між владою, бізнесом і суспільством. Оригінальність і новизна проведеного дослідження полягають у використанні ефекту синергії в аналізі взаємозв'язаних явищ, сполучених єдиною спрямованістю щодо формування сільсько-міського інклюзивного середовища як гідних умов для життєдіяльності місцевого населення, соціально орієнтованого ведення бізнесу та встановлення ефективного рурального самоврядування за участю великих агропродовольчих компаній холдингового типу. Обґрунтовано умови, напрями та шляхи перетворення агрохолдингів на активаторів інклюзивного розвитку ОТГ і районів, які можуть бути використані у практичній діяльності органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Ключові слова: агрохолдинги, децентралізація влади та управління, інклюзивний розвиток, об'єднані територіальні громади, райони, сільсько-міські агломерації, синергія.

Постановка проблеми. Останнім часом увага наукової спільноти прикута до розгляду різних аспектів інклюзивного розвитку, починаючи від розроблення концептуальних засад зазначеного феномена й закінчуючи його проявом на рівні господарюючих суб'єктів і базових адміністративно-територіальних одиниць.

На нашу думку, в контексті зазначеної проблематики значної наукової актуальності та практичної значущості набуває дослідження сутності та тенденцій розвитку суспільних процесів, що відбуваються в межах ОТГ і районів, які перетворилися на соціально-просторові утворення агломераційного типу.

У межах цих соціально-просторових утворень за вибором громад та урядовим рішенням опинилися різні поселення: від невеликих сіл до міст-мільйонників, які покликані облаштовувати середовище свого існування на засадах інклюзивності, долаючи на цьому шляху різні перепони, зокрема й соціальну нерівність, відчуження значної кількості населення від праці, її результатів і суспільних благ.

За таких умов нового соціального значення набуває питання щодо участі в цьому процесі такого впливового суб'єкта господарювання, як агрохолдинги.

Аналіз останніх досліджень. Ураховуючи багатоаспектність досліджуваної проблеми, до аналізу наукових літературних джерел залучені новітні публікації вітчизняних і зарубіжних вчених.

Першочергова увага приділена працям, в яких розглядаються концептуальні питання децентралізації влади та управління [1-3], моделювання

сільсько-міського континууму [4], інклюзивного сільського розвитку [5], обґрунтовуються шляхи переходу до інклюзивного розвитку національної економіки [6-7], а також визначаються соціокультурний вимір економічних систем [8], вплив агрохолдингів на зайнятість сільського населення [9], соціальна відповідальність агрохолдингів [10-11], роль агробізнесу у розвитку сільського господарства та сільських територій [12-13].

За результатами аналізу актуальних наукових публікацій зроблено висновки про обмежену кількість праць щодо ролі агрохолдингів в інклюзивному розвитку сільсько-міських агломерацій, якими є ОТГ та новоутворені райони. А такий аспект зазначеної проблеми, як наслідки синергетичного ефекту від здійснюваної реформи територіальної організації суспільства, поки що не став предметом спеціального наукового вивчення. Ці обставини й визначили вибір теми дослідження.

Метою статті є обґрунтування синергетичного взаємозв'язку між наслідками децентралізації влади та управління, які полягають у формуванні ОТГ і нових районів, і роллю агрохолдингів у створенні інклюзивного середовища в межах цих соціально-просторових утворень.

Основні результати дослідження. Під синергетичним ефектом у теорії систем розуміють підсилюючий ефект взаємодії двох або більшої кількості компонентів (факторів), спільна дія яких істотно перевершує просту суму дій кожного із зазначених факторів, а сам стан подібної взаємодії трактується як емерджентність [14, с. 183].

Актуальність синергетичного підходу важко переоцінити для соціальних систем, що перебувають у стані суспільної трансформації. Саме цей стан перманентного реформування властивий сучасному українському суспільству загалом і його територіальній організації зокрема.

Розпочатий у 2015 р. процес децентралізації влади та управління у форматі добровільного об'єднання територіальних громад з подальшим реформуванням районної ланки адміністративно-територіального устрою створює передумови для вирішення цілого комплексу соціально-економічних, політичних, управлінських завдань, що стоять перед українським суспільством.

У цьому дослідженні реалізується цільова установка щодо обґрунтування взаємозв'язку між, з одного боку, процесом трансформації ОТГ і районів, наслідком якого стало формування сільсько-міських агломерацій конвергентно-континуального типу, та їх переходом за участю агрохолдингів на засади інклюзивного розвитку – з іншого. Отже, мова йде про синергетичний ефект подвійної дії – як процесів децентралізації влади та управління та формування інклюзивного середовища в межах ОТГ і районів. Якщо ініціатором змін була держава (носіє політичної влади), то їх активатором – великі інтегровані агропродовольчі компанії (економічна влада).

До цього слід додати, що як об'єкту інклюзії (ОТГ, райони), так і його суб'єктному активатору (агрохолдингам) притаманний феномен інклюзивності (включеності) як такий. У першому випадку мова йде про просторову сполученість сільських і міських громад у зазначених межах, у другому – про наявність єдиного технологічного циклу та ланцюжка створення вартості (сільське господарство – переробка – збут), який знаходить своє продовження у фазах суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін, споживання).

З огляду на порядок розгортання зазначених процесів і функціональний зв'язок між ними, зосередимо першочергову увагу на сутності та значенні наслідків для територіальної організації суспільства децентралізації влади та управління.

Перший крок на шляху децентралізації влади та управління пов'язаний з формуванням на базі наявних сіл, селищ і міст ОТГ, розподіл яких за макрорегіонами представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл ОТГ за макрорегіонами України (станом на 27.10. 2020 р.)

Макрорегіон (область)	Кількість рад, що об'єдналися в ОТГ	Кількість ОТГ	Площа, км ²	Кількість населення, осіб	Щільність населення, осіб / км ²
Північний (Сумська, Харківська, Чернігівська)	673	111	38534,73	1635018	48,9
Східний (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська)	577	158	52237,60	1770335	26,1
Південний (Миколаївська, Одеська, Херсонська)	419	112	33821,55	964317	28,6
Західний (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька)	1240	287	41167,67	3333949	99,7
Центральний (Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська)	1578	314	63004,39	3370153	55,8

Джерело: складено авторами за даними державної статистики.

Як свідчать наведені в табл. 1 дані, найбільша кількість ОТГ створена в центрі та на заході країни. Однак, незважаючи на укрупнення громад, щільність їх населення суттєво не змінилася, її рівень перевищує середній показник по країні лише в Західному макрорегіоні. Поки що ОТГ покрита ще відносно незначна частина території України.

Результати дослідження, проведеного у розрізі ОТГ, свідчать про те, що адміністративними центрами їх більшості є села, низьким є відсоток серед центрів громад середніх (від 50 до 100 тис. осіб) і великих (понад 100 тис. осіб) міст, що свідчить про руралізацію спільного сільсько-міського простору. Проте склад населення практично усіх громад є змішаним (сільсько-міським). Винятком є ОТГ, які об'єдналися навколо обласних центрів (табл. 2).

Соціально-демографічна характеристика наведених у табл. 2 громад відрізняється домінуванням міського населення і незначною кількістю рад, що були об'єднані у ці ОТГ. Відповідно, вигоду від такого об'єднання будуть мати адміністративні центри громад, які відчувають постійну потребу у розширенні територіальних меж для власного розвитку.

З прийняттям у липні 2020 р. постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення та ліквідацію районів» відбулися суттєві зміни і на рівні адміністративного району. Так замість 490 адміністративних районів було утворено 136 нових районів (ураховуючи 10 районів АРК), що дещо перевищило їх передбачувану кількість. Проте не вдалося вийти на запланований мінімальний

Таблиця 2

Міста, які одночасно є адміністративними центрами ОТГ, районів та областей

Місто	Населення міста, тис. осіб	Площа міста, км ²	Населення громади, осіб	Площа громади, км ²	Кількість рад, що об'єднані в ОТГ	Населення, тис. осіб / площа району, км ²
Вінниця	370,7	113,2	371 139	113,8	2	657,6/6888,9
Житомир	264,5	61,0	266 853	93,5	2	622,7/10505,8
Івано-Франківськ	236,6	37,0	242 102	73,1	7	560,1/3913,1
Луцьк	221,1	42,0	240 195	67,1	2	457,3/5247,8
Суми	263,5	95,4	266 306	145,4	2	449,4/6499,4
Тернопіль	221,8	72,0	224 364	151,4	6	567,0/6162,3

Джерело: складено авторами за даними державної статистики.

рівень щодо середньої чисельності населення одного району, про що свідчить наявність серед новоутворених районів значної кількості адміністративно-територіальної одиниць з чисельністю населення менш ніж 150 тис. осіб (табл. 3).

Серед представлених у табл. 3 малонаселених районів лише в одному (Надвірнянському) щільність населення перевищує середню по країні. Серед центрів цих районів – виключно малі міста або селища. За своєю географією ці райони є більш менш рівномірно розподіленими, хоча їх більша частка у розрахунку на одну область припадає на північну та південну частини країни. До районів з чисельністю населення, що не перевищує 100 тис. осіб, належать гірські райони Івано-Франківської та Закарпатської областей, Чернігівської, Луганської та Чернівецької областей, які (за винятком останньої) характеризуються низькою щільністю населення та домінуванням малонаселених сіл.

Водночас утворилися райони, чисельність населення яких перевищує 1 млн осіб або є дещо меншою за цей показник (табл. 4), що негативно позначиться на рівні розвитку адміністративно-територіальних одиниць зазначеного рівня.

За даними, що містяться в табл. 4, адміністративними центрами восьми з десяти найбільших за населенням районів є обласні центри. Якщо ці дані порівняти з тими, що наведені в табл. 3, то вражає 58-кратна різниця в чисельності населення Харківського та Верховинського районів. Значну насторогу викликає те, що Харківський район за чисельністю населення переважає 17 областей України, а перша п'ятірка найбільш населених районів мають більшу чисельність населення, ніж Волинська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черновецька, Чернігівська області.

Отже, процес децентралізації влади та управління на рівні ОТГ і районів завершився формуванням сільсько-міських агломерацій конвергентно-континуального типу з домінуванням серед них руральних соціально-просторових утворень, за винятком ОТГ і районів, адміністративними центрами яких є центри областей.

У будь-якому разі формування означених соціально-просторових феноменів, з одного боку, має синергетичний ефект інклюзії, а з іншого – демонструє наявність формальних агломераційних ознак у малонаселених районах з незначною часткою сільського населення, що додатково підтверджується наявністю в ролі їх центрів малих міст і селищ.

Таблиця 3

Райони України з чисельністю населення до 150 тис. осіб

Район	Область	Площа, км ²	Населення, тис. осіб	Щільність населення, особа / км ²	Населення центру району	Кількість громад
Верховинський	Івано-Франківська	1271,7	30,5	23,9	5,8	3
Новгород-Сіверський	Чернігівська	4630,5	66,4	14,3	13,0	4
Сватівський	Луганська	5329,1	80,9	15,1	17,1	7
Щастинський	Луганська	3380,4	81,2	24,0	8,6	5
Рахівський	Закарпатська	1845,2	82,8	44,8	15,5	4
Косівський	Івано-Франківська	853,7	85,7	100,4	8,6	5
Вижницький	Чернівецька	1882,0	91,0	48,3	4,0	9
Корюківський	Чернігівська	4578,7	91,7	20,0	12,9	5
Бериславський	Херсонська	4764,0	99,1	20,8	12,4	11
Роздільнянський	Одеська	3564,4	104,2	29,2	17,8	9
Красноградський	Харківська	4912,8	108,9	22,1	20,9	6
Березівський	Одеська	5551,6	109,4	19,7	9,6	16
Роменський	Сумська	3882,7	113,7	29,2	40,5	8
Генічеський	Херсонська	6521,7	122,4	18,7	19,5	4
Кальмутський	Донецька	3132,6	122,6	39,1	11,5	5
Голованівський	Кіровоградська	4244,3	124,9	29,4	6,0	10
Охтирський	Сумська	3196,6	125,6	39,2	48,5	9
Скадовський	Херсонська	5248,5	127,0	24,2	17,6	9
Богодухівський	Харківська	4510,3	128,4	28,4	15,2	5
Старобільський	Луганська	6930,6	129,2	18,6	16,9	8
Вишгородський	Київська	6813,4	130,1	18,8	29,9	7
Надвірнянський	Івано-Франківська	1872,0	130,6	79,7	22,1	8
Камінь-Каширський	Волинська	4693,4	132,4	28,2	12,5	5
Куп'янський	Харківська	4618,1	137,2	29,7	28,7	8
Вараський	Ровенська	3327,2	139,0	41,7	42,4	8
Баштанський	Миколаївська	6714,9	140,5	20,9	12,7	12
Золотоніський	Черкаська	4249,1	142,3	33,4	28,3	11
Новоукраїнський	Кіровоградська	5198,9	142,7	27,4	16,7	13
Кременецький	Тернопільська	2635,7	144,7	54,9	21,2	8
Волноваський	Донецька	4449,1	146,0	32,8	21,9	8
Могилів-Подільський	Вінницька	3220,5	146,9	45,6	31,2	7

Джерело: складено авторами за даними державної статистики.

Номинально зазначений процес створює передумови для інклюзивного розвитку ОТГ і районів, оскільки сприяє згуртованості соціуму для створення

Таблиця 4

Райони України з найбільшою чисельністю населення

Район	Область	Площа, км ²	Населення, тис. осіб	Щільність населення, осіб /км ²	Населення центру району, тис. осіб	Кількість громад
Харківський	Харківська	2644,3	1762,8	666,7	1443,2	15
Донецький	Донецька	2895,1	1503,4	513,3	924,2	6
Одеський	Одеська	3922,8	1375,9	350,7	1017,7	22
Дніпровський	Дніпропетровська	5605,7	1179,3	210,4	987,2	17
Львівський	Львівська	4968,5	1150,4	231,5	724,3	23
Запорізький	Запорізька	4674,6	874,1	187,0	731,9	17
Криворізький	Дніпропетровська	5717,4	772,3	135,0	624,6	15
Горлівський	Донецька	2468,4	690,6	279,8	244,0	9
Хмельницький	Хмельницька	10 755,8	687,0	63,8	273,9	27
Вінницький	Вінницька	6888,9	657,6	95,4	370,7	16

Джерело: складено авторами за даними державної статистики.

гідних умов і рівних можливостей для всебічного розвитку населення цих утворень.

Зазначимо, термін «інклюзивний» сам по собі лише передає характеристику певного рівня якості, форми, стану об'єкта або процесу. У цьому сенсі слід погодитися з досить влучним визначенням інклюзивності як «сучасної форми реалізації сумісно-розділених відносин» [6, с. 19].

Після визначення сільсько-міських агломерацій як об'єкта та соціально-просторового явища інклюзивного розвитку доцільно перейти до характеристики ключового активатора створення середовища інклюзивного добробуту – агропродовольчих холдингів.

На наше переконання, вагомою підставою для подібного позиціонування цих суб'єктів господарювання є їхня природа як володарів сукупності «акцій (капіталів) материнської і контрольованих нею дочірніх компаній, об'єднаних в єдину організаційну структуру з відповідними цілями та місіями, економічна діяльність яких орієнтована на отримання прибутку й ренти шляхом використання великих земельних площ для виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації сільськогосподарської чи виробленої з неї продукції, а людські, природні і матеріальні (економічні, технологічні, ресурсні тощо) фактори розвитку знаходяться у тісному взаємозв'язку із соціальними» [15, с. 181].

Крім того, це обумовлено функціональністю агрохолдингів, їх місцем у структурі агропродовольчого сектору та роллю у розв'язанні продовольчої проблеми. Ці великі інтегровані структури сформувалися під час ринкових перетворень у сфері сільськогосподарського виробництва, промислової переробки сировини та збуту агропродовольчої продукції.

У межах цього ланцюга, що об'єднує 40 галузей харчової промисловості, за активною участю агрохолдингів формується понад 20% валового внутрішнього продукту, зайнято 4 млн сільського населення. Визначальну роль у зазначеному ланцюгу відіграє сільське господарство, що постачає сировину харчовій промисловості, питома вага якої в структурі виробництва споживчих товарів становить 52,8%, а у загальному обсязі промислової продукції – 16,3% [16].

Агрохолдинги, виробляючи майже чверть валової сільськогосподарської продукції країни та контролюючи близько 18% сільськогосподарських угідь, водночас активно впроваджують в аграрному секторі сучасні технології та інновації, орієнтуючись на продуктивність виробництва та вимоги ринку [17].

Попри скорочення останніми роками сукупного земельного банку, який обробляється агрохолдингами, до 5, 62 млн га, вони залишаються, як і раніше, найбільш продуктивним сегментом українських сільськогосподарських виробників, демонструючи найвищі рівні середньої врожайності поміж інших категорій виробників, як-от інші сільськогосподарські підприємства та домогосподарства населення. Це стосується передусім основних олійних культур, кукурудзи, пшениці, ячменю [18]. Водночас перевага надається оптимізації над зростанням, а також сільськогосподарським культурам з найвищим рівнем середньої рентабельності (високомаржинальні культури), що відповідає ціловим установкам бізнесу як такого.

Отже, запропонований підхід до ідентифікації агрохолдингів розкриває нові горизонти для них і можливості в системі інклюзивного розвитку ОТГ і районів як сільсько-міських агломерацій (табл. 5).

Таблиця 5

Системне уявлення про інклюзивний розвиток сільсько-міських агломерацій
Виміри інклюзивного сільського розвитку та його активатори

Політичний	Економічний	Соціальний
Центральні органи виконавчої влади	Агрохолдинги	Саморозвиток ОТГ
Регіональні та районні органи державної влади	Інші великі підприємства	Механізми та інструменти соціальної відповідальності бізнесу
Обласні та районні ради	Малі та середні підприємства	Інклюзивні інститути, що є похідними від партнерства держави, бізнесу та суспільства
Бізнесові та підприємницькі структури	Сімейні фермерські господарства	Солідарні громадські спілки ОТГ
ОТГ	Селянські господарства	Благодійні організації
Громадські організації	Домогосподарства	Міжнародні громадські організації
Окремі особи	Індивідуальні товаровиробники	Меценати

Джерело: складено авторами за даними державної статистики.

У табл. 5 представлено системне уявлення про формування в просторових межах сільсько-міських агломерацій інклюзії добробуту, що потребує активної участі в цьому процесі всіх зацікавлених сторін, передусім агрохолдингів.

За результатами досліджень науковців Інституту економіки та прогнозування НАН України, для досягнення інклюзивності на рівні сільської та міської територіальних підсистем суспільства слід подолати різницю, яка склалася не на користь першої з них: у соціальній (-16,3%) та економічній (-10,5%) сферах [19].

Отже, спочатку необхідно створити відповідну економічну базу для інклюзії за участю агрохолдингів. У цьому сенсі визначального значення набуває процес трансформації земельних відносин на засадах інклюзивності, значення якого важко переоцінити в умовах перетворення сільськогосподарських земель на предмет купівлі-продажу. Поки що власниками 30,5 млн га землі (70% всіх сільськогосподарських угідь) є близько 7 млн українських громадян [20], для яких в умовах дії з 2001 р. мораторію на продаж цієї категорії

земель вона перетворилася на неліквідний актив. Дотепер значна частина сільськогосподарських земель перебуває в оренді великих агрохолдингових компаній, земельний банк яких перевищує 500 тис. га.

Агрохолдинги намагаються дотримуватися принципів соціальної відповідальності, перший рівень якої, за визначенням А. Керолла, обмежується заходами суто юридичними, а останній – філантропічною (добровільною) діяльністю [21, с. 43].

Агрохолдинги переважно обмежуються, згідно з чинним законодавством, витрачанням коштів на соціальні програми в межах 2-6 дол. США на 1 га земель, які знаходяться в їх користуванні. Крім того, чимало з них також створюють резервні фонди, щоб реагувати на термінові непередбачені соціально-економічні явища.

Поширення серед агрохолдингів практики здійснення благодійних внесків на соціальний розвиток ОТГ і районів безпосередньо пов'язано з причинами морально-етичного характеру, які обумовлені наявністю у суспільній свідомості певних комплексів, похідних від парадоксів сільського розвитку.

Дивно, що володіння таким природним багатством, як родючі чорноземи, що приносять надприбутки великому аграрному бізнесу, обертається для більшості селян бідністю та злиднями.

Інший парадокс полягає в тому, що аграрна складова не тільки не впливає позитивно на екологічну безпеку та якість життя сільського населення, але й створює за цими напрямками сільського розвитку значні проблеми, які негативно позначаються на зовнішньоекономічній репутації України як одного з головних експортерів агропродовольчої продукції.

Отже, агрохолдинги володіють не тільки значним соціально-економічним потенціалом, але й мають певні моральні зобов'язання перед сільсько-міською спільнотою щодо їх еволюції в успішні компанії, які постійно опікуються питаннями інклюзивного розвитку соціального середовища їх господарської діяльності.

Висновки. Децентралізація влади та управління в Україні як перший крок на шляху до реформи територіальної організації суспільства внаслідок її недостатньої підготовленості та концептуальної недосконалості призвела до малопрогнозованих наслідків у вигляді певних диспропорцій у складі сформованих ОТГ і новоутворених районів. Проте й за таких умов за її результатами відбулися позитивні зміни, що пов'язані з формуванням у межах єдиного простору сільсько-міських агломерацій конвергентно-континуального типу.

Це сприяло прояву синергетичного ефекту, який позитивно позначився на комплементарній взаємодії аграрного, сільського та інклюзивного розвитку, що формує передумови для створення в межах сільсько-міського простору інклюзії добробуту.

Для реалізації цього важливого практичного завдання визначено виміри інклюзивного розвитку ОТГ і районів, напрями активізації економічного, соціального та політичного потенціалу різних суб'єктів цього процесу, розкрито пріоритетну роль у ньому агрохолдингів як виразників реальної економічної влади, яка розкриває перед ними нові горизонти на шляху підвищення їх соціальної відповідальності за наслідки власної господарської діяльності, яка має здійснюватися у нових умовах на засадах інклюзивності.

З огляду на зазначене, результати дослідження вирізняються певною новизною, яка полягає у виявленні ефекту синергії під час аналізу взаємопов'язаних процесів, сполучених єдиною спрямованістю щодо формування сільсько-

міського інклюзивного середовища за участю великих агропродовольчих компаній холдингового типу.

Така переорієнтація функціонування агрохолдингів у частині їхніх соціальних зобов'язань перед суспільством є процесом доволі тривалим і багатостороннім, оскільки еволюція їх розвитку була зумовлена прогалинами в інституціональному середовищі українського суспільства – економіці, праві, політиці, управлінні.

Перспективи подальших досліджень за зазначеним науковим напрямом полягають у прогнозуванні просування реформування адміністративно-територіальних одиниць регіонального рівня з наступною імплементацією їхніх наслідків у сільсько-міський наратив інклюзивного розвитку.

Список використаних джерел

1. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement. *Studies in Comparative International Development*. 2003. Vol. 38(3). Pp. 32-35. DOI: <http://doi.org/10.1007/BF02686198>
2. Мануїлов К. В. Концепція децентралізації публічної влади в політико-управлінській традиції України: дис. ... д-ра наук з держ. управ.: спец. 25.00.04 / Класичний приват. ун-т. Запоріжжя, 2018. 525 с.
3. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. В. Романова та ін.; наук. ред. Я. А. Жаліло. К.: НІСД, 2019. 192 с.
4. Павлов О. І. Об'єднана територіальна громада як модель сільсько-міського континууму. *Науковий вісник Чернівецького університету: Економіка*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 789. С. 27-33.
5. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 1. С. 70-85. DOI: <http://doi.org/10.15407/eip2019.01.070>
6. Гриценко А. А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2. С. 9-23.
7. Круш П. В. Інклюзивний розвиток національної економіки. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 6. С. 52-56. DOI: <http://doi.org/1037320/2415-3583/8.8>
8. Башнянин Г., Шевчик Б. Економічні системи в соціокультурному просторі. *Економічний дискурс*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 3. С. 116-128.
9. Махсма М. Б. Агрохолдинги в Україні: вплив на зайнятість сільського населення. *Формування ринкової економіки*: зб. наук. пр. 2015. № 33. С. 264-275.
10. Дрابعук Т. І., Коваль О. Ю. Роль соціальної відповідальності агробізнесу у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 395-401. DOI: <http://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-55>
11. Могильний О. М., Ходаківська О. В. Соціальна відповідальність агрохолдингів: теоретичні припущення та ринкові практики. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 1(54). С. 32-40.
12. Стоянець Н. В. Інституційні пастки та їх вплив на сталий розвиток аграрного сектора економіки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 17. Ч. 2. С. 92-95.
13. Мороз О. В., Семцов В. М., Кукель Г. С. Моделювання впливу агрохолдингів на розвиток сільського господарства і сільських територій України. *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 62-66.
14. Жилин Д. М. *Теорія систем: опыт построения курса*. Изд. 2-е, испр. М.: Едиториал УРСС, 2004. 184 с.
15. Карпишин Ю. А. *Державне регулювання діяльності агрохолдингів в Україні*: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / Житомирський національний агроекологічний університет. Житомир, 2020. 238 с.
16. Саблук Г. І. Формування сучасного продовольчого попиту в Україні: харчові традиції та гендерні особливості. *Продовольчі ресурси*: зб. наук. пр. 2020. № 14. С. 289-295. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-29>
17. Агрохолдинги та аграрна наука в Україні: проблеми співіснування. *VoxUkraine*: сайт. 2020. URL: <https://voxukraine.org/uk/agroholdingi-ta-agrarna-nauka-v-ukrayini-problemi-spivisnivanja>
18. В Україні стало менше агрохолдингів. *Український клуб аграрного бізнесу*: сайт. 22.07.2019. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_stalo_menshe_agrokholdingiv
19. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: I квартал 2018 р. II квартал 2020 р. *Інститут економіки і прогнозування НАН України*: сайт. 2020. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf>
20. В очікуванні ринку. Кому належить українська земля. *Реанімаційний Пакет Реформ*: сайт. 13.09.2019. URL: <https://tpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrainska-zemlia>
21. Carroll A. B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*. 1991. № 34(4). Pp. 39-48. DOI: [http://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90005-G](http://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G)

References

1. Schneider, A. (2003). Decentralization: Conceptualization and Measurement. *Studies in Comparative International Development*, 38(3), 32-35. DOI: <http://doi.org/10.1007/BF02686198>

2. Manuilov, K. V. (2018). Kontseptsiya detsentralizatsiyi publichnoyi vlady v polityko-upravlins'kiy tradytsiyi Ukrainy [The concept of decentralization of public power in the political and administrative tradition of Ukraine] (Dr. Sci. in State Management Dissertation, Classical Private University of Zaporizhzhya, Ukraine). [in Ukrainian].
3. Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V., & Romanova, V. V., et al. (2019). Detsentralizatsiya vlady: poriyadok dennyy na seredn'ostrokovu perspektyvu [Decentralization of power: an agenda for the medium term]: Analytical report. Kyiv: NISS. [in Ukrainian].
4. Pavlov, O. I. (2017). Ob'yednana terytorial'na hromada yak model' sil's'ko-mis'koho kontynuumu [United territorial community as a model of rural-urban continuum]. In *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Economics]: Vol. 789 (pp. 27-33). [in Ukrainian].
5. Borodina, O. M., & Prokopa, I. V. (2019). Inklyuzyvnyy sil's'kyirozvytok: naukovyy dyskurs [Inclusive rural development: scientific discourse]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, 1, 70-85. DOI: <http://doi.org/10.15407/eip2019.01.070> [in Ukrainian].
6. Hritsenko, A. A. (2016). Ekonomika Ukrainy na shlyakhu do inklyuzyvnoho rozvytku [Ukraine's economy on the path to inclusive development]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, 2, 9-23 [in Ukrainian].
7. Krush, P. V. (2019). Inklyuzyvnyy rozvytok natsional'noyi ekonomiky [Inclusive development of the national economy]. *Pidpryyemnytsvo ta innovatsiyi – Entrepreneurship and innovation*, 6, 52-56. DOI: <http://doi.org/1037320/2415-3583/8.8> [in Ukrainian].
8. Bashnyanyn, H., & Shevchyk, B. (2016). Ekonomichni systemy v sotsiokul'turnomu prostori [Economic systems in the socio-cultural space]. In *Ekonomichnyy dyskurs* [Economic discourse]: Vol. 3 (pp. 116-128). [in Ukrainian].
9. Makhsmay, M. B. (2015). Ahrokholdynhy v Ukraini: vplyv na zaynyatist' sil's'koho naseleння [Agroholdings in Ukraine: impact on rural employment]. In *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky* [Formation of a market economy]: Vol. 33 (pp. 264-275). [in Ukrainian].
10. Drabchuk, T. I., & Koval, O. Y. (2018). Rol' sotsial'noyi vidpovidal'nosti ahrobiznesu u zabezpechenni staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy [The role of social responsibility of agribusiness in ensuring sustainable development of rural areas]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 18, 395-401. DOI: <http://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-55> [in Ukrainian].
11. Mohylnyy, O. M., & Khodakivska, O. V. (2018). Sotsial'na vidpovidalnist' ahrokholdynhiv: teoretychni prypushchennya ta rynkovi praktyky [Social responsibility of agricultural holdings: theoretical assumptions and market practices]. *Rynok pratsi ta zaynyatist' naseleння – Labor market and employment*, 1(54), 32-40. [in Ukrainian].
12. Stoyanets, N. V. (2018). Instytutsiyni pastky ta yikh vplyv na stalyy rozvytok ahrokholdynhiv v Ukraini [Institutional traps and their impact on the sustainable development of the agricultural sector of Ukraine's economy]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 17: 2, 92-95. [in Ukrainian].
13. Moroz, O. V., Semstov, V. M., & Kukel, H. S. (2015). Modelyuvannya vplyvu ahrokholdynhiv na rozvytok sil's'koho hospodarstva i sil's'kykh terytoriy Ukrainy [Modeling the impact of agricultural holdings on the development of agriculture and rural areas of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 12, 62-66. [in Ukrainian].
14. Zhilin, D. M. (2004). Teoriya sistem: opyt postroyeniya kursa [Systems theory: experience in building a course]. Moscow: Editorial URSS. [in Russian].
15. Karpyshyn, Yu. A. (2020). *Derzhavne rehulyuvannya diyal'nosti ahrokholdynhiv v Ukraini* [State regulation of agricultural holdings in Ukraine] (Ph.D. in Econ. Dissertation, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr, Ukraine). [in Ukrainian].
16. Sabluk, H. I. (2020). Formuvannya suchasnoho prodovol'choho popytu v Ukraini: kharchovi tradytsiyi ta hendemi osoblyvosti [Formation of modern food demand in Ukraine: food traditions and gender features]. In *Prodovol'chi resursy* [Food resources]: Vol. 14 (pp. 289-295). DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-29> [in Ukrainian].
17. Ahrokholdynhy ta aharna nauka v Ukraini: problemy spivisnuvannya [Agricultural holdings and agricultural science in Ukraine: problems of coexistence] (2020). *VoxUkraine*. Website. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/agroholdingi-ta-aharna-nauka-v-ukrayini-problemi-spivisnuvannya> [in Ukrainian].
18. V Ukraini stalo menshe ahrokholdynhiv [There are fewer agricultural holdings in Ukraine] (2019, Jul 22). *Ukrainian Club of Agrarian Business*: Website. Retrieved from http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_stalo_menshe_agrokholdingiv [in Ukrainian].
19. Inklyuzyvnyy sil's'kyy rozvytok v Ukraini: I kvartal 2018 r. II kvartal 2020 [Inclusive rural development in Ukraine: I quarter 2018 – II quarter 2020] (2020). *Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> [in Ukrainian].

20. V ochikuvanni rynku. Komu nalezhyt' ukrayins'ka zemlya [In anticipation of the market. Who owns the Ukrainian land] (2019, Sep 13). *Resuscitation Reform Package*: Website. Retrieved from <https://rpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlia> [in Ukrainian].
21. Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48. DOI: [http://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90005-G](http://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G)

Pavlov O. I., Didukh S. M., Barvinenko V. D. The role of agroholdings in inclusive development of united territorial communities and districts: synergetic effect of decentralization.

The aim of the article is to substantiate the synergetic relationship between the consequences of decentralization of authorities and governance constituting the formation of united territorial communities (UTCs) and new districts and the role of agricultural holdings in creating an inclusive environment within these socio-spatial formations. The methodological basis of the study consists of systemic, synergetic, geographical, socio-economic approaches, which together form an interdisciplinary research paradigm. The methods of analysis and synthesis, deduction and induction, SWOT-analysis, methods of comparison, statistics, and sociology are used to examine the processes occurring in rural areas as a result of reforming the basic and district levels of the administrative-territorial organization and their transition to the principles of inclusiveness with the active participation of agricultural holdings. The analysis of socio-economic and political processes occurring within the UTCs and districts has contributed to the identification of their orientation in the following directions: forming the rural-urban agglomerations of the convergent-continuum type; revealing the complementary relationship between agricultural, rural, and inclusive development, which forms the preconditions for the creation of welfare inclusion within the specified space; determining the dimensions of inclusive development of UTCs and districts; disclosing the priority role of agricultural holdings as activators of the process of creating inclusion, provided that they increase their social responsibility for the results of their own economic activities and establish a harmonious partnership between government, business, and society. The originality and novelty of the study lie in the use of the synergies effect in the analysis of interconnected phenomena consolidated by a single focus on the formation of the rural and inclusive environment as decent living conditions for local people, socially-oriented business, and the establishment of efficient rural self-government with the participation of large agri-food companies of the holding type. The article substantiates the conditions, directions, and ways to transform the agricultural holdings into activators of inclusive development of UTCs and districts, which can be used in the process of practical activity of local governments and business entities.

Keywords: agroholdings, decentralization of authorities and governance, inclusive development, united territorial communities, districts, rural-urban agglomerations, synergy.

Павлов Олександр Іванович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій (e-mail: pavlovodessaer@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6431-5210>).

Pavlov Oleksandr Ivanovych – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of industrial economics of the Odessa National Academy of Food Technologies.

Дідух Сергій Мирославович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій (e-mail: didukhsm@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1534-0975>).

Didukh Serhiy Myroslavovych – Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Doctoral Postgraduate of the Department of industrial economics of the Odessa National Academy of Food Technologies.

Барвіненко Віталій Дмитрович – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій (e-mail: vitalbarvin@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9471-1134>).

Barvinenko Vitaliy Dmytrovych – Ph.D. (St.Man.), Associate Professor of the Department of industrial economics of the Odessa National Academy of Food Technologies.

Надійшло 10.09.2020 р.